

Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda Anneleriyle Kalan Çocukların Gelişimsel Taraması

Ceren Bağ¹, Müdriye Yıldız Bıçakçı¹

¹Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi Bölümü, Ankara

Özet

Amaç: Çalışmada Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda anneleriyle kalan çocukların gelişimsel risk durumlarının belirlenmesinin incelenmesi amaçlanmıştır.

Gereç ve Yöntem: Bu çalışmada tarama modelinde betimsel desen kullanılmıştır. Araştırmada çocuk ve aileleri hakkında bilgi toplamak amacı ile araştırmacı tarafından hazırlanan "Genel Bilgi Formu" ve çocukların gelişimsel risk durumlarını değerlendirmek amacı ile "Denver Gelişimsel Tarama Testi II" ile "Ankara Gelişim Tarama Envanteri" kullanılmıştır. Elde edilen veriler SPSS 15.0 paket programı aracılığı ile analiz edilmiştir. Elde edilen verilere ilişkin olarak frekans ve yüzdesel dağılımlar verilmiştir.

Bulgular: Denver Gelişimsel Tarama Testi II genel sonuçlarına bakıldığında 0-36 aylık çocukların 6'sının, 37-66 aylık çocukların ise 1'inin normal gelişim gösterdiği; anneleriyle etkileşimli zaman geçiren çocukların 3'ünün; kurumda 0-12 ay arası kalmış olan çocukların 5'inin; 13-24 ay arası kalmış olan çocukların 2'sinin normal gelişim gösterdikleri gözlenmiştir.

Sonuçlar: Ankara Gelişim Tarama Envanteri genel sonuçlarına bakıldığında ise; yaş gruplarına göre çocukların 11'inin yaşında; anne ile etkileşimde bulunma durumuna göre çocukların 11'inin yaşında ve kalma sürelerine göre çocukların 9'unun yaşında, 9'unun yaşının üstü gelişim gösterdikleri gözlenmiştir.

Anahtar kelimeler: *Gelişim, risk, çocuk, riskli gruptaki çocuklar, anne-çocuk.*

Developmental Scanning Of Children Who Stay With Their Mothers At Women's Closed Prison

Ceren Baę¹, Müdriye Yıldız Bıçakçı¹

¹Ankara University Faculty of Health Sciences Department of Child Development, Ankara

Abstract

Objectives: In this study, investigation of developmental risk circumstances of children who stay with their mothers in women closed prison is aimed.

Materials and Methods: Descriptive pattern is used in this study. Research is performed on 23 children stay in women closed prison. In this study, "General Information Form", prepared by researcher, is used to get information about children and their families, and "Denver II Developmental Scanning Test II" and "Ankara Developmental Scanning Inventory" are used to evaluate the developmental risk situation. Observed data is analyzed by using SPSS 15.0 program. According to the observed data, frequencies and percentaged distribution are given.

Results: According to the results of "Denver II Developmental Scanning Test II" it is observed that, 6 of 0-36 months children and 1 of 37-66 months children show normal development; 3 of children who spent interactive time with their mothers; 5 of children who stay at the foundation between 0 and 12 months; 2 of children who stay at the foundation between 13 and 24 months show normal development.

Conclusion: According to the results of "Ankara Developmental Scanning Inventory", regarding the age groups, it is observed that 11 of children display accurate development; regarding the interaction with their mothers, 11 of children display accurate development; regarding the time period of staying on, 9 of children display accurate development and 9 of children display higher development than their biological age.

Keywords: *Evolution, risk, child, children at high risk, mother-child.*

Corresponding Author: Ceren Baę, Ankara University Department of Child Development, Ankara, ceren90bag@hotmail.com

*This study is produced from the term project of Ankara University Health Sciences Institute Master Degree Program without thesis.

Giriş

İnsanoğlu döllenenmeden ölüme kadar belli bir gelişim aşamalarından geçmekte olup, yaşamın ilk altı yılı bireyin gelişimi açısından oldukça büyük bir önem taşımaktadır. Sıfır-altı yaş çocuğun gelişiminin en hızlı ve yoğun olduğu dönemdir. Her çocuk düşünme, görme, duygu gibi beyin fonksiyonlarından sorumlu milyarlarca sinir hücresi ile doğar. Bu hücreler çocuğa dışarıdan gelen uyarılarla güçlendirilmekte ve kalıcı hale getirilmektedir. Beyin ve erken çocukluk dönemi üzerine yapılan araştırmalara göre, yaşamın ilk dört yılı, beyin yapısının ve işlevinin özellikle hızlı geliştiği bir dönemdir. Bu dönem çocukları beyin gelişimini ve yaşamlarının geri kalanını şekillendirebilecek güce sahip olmakta ve ilk dört yıl boyunca, çocuk beyin ile çevresindeki her şeyi emmektedir. Beyin, çocuğun yaşamı boyunca bilgi edinme yeteneğini belirleyecek bağlantılar sağlamaktadır. Doğru deneyimler, doğru miktarlarda ve doğru zamanlarda beyin muhteşem potansiyelini ortaya çıkarabilmektedir (Scott, 2008).

Çocuğun sıfır-altı yaş aralığında gelişimsel açıdan destekleyen olumlu uyarıcıların sunulduğu bir ortamda yetiştirilmesi çocuğun beyin ve gelişimi açısından oldukça önemlidir. Çocuğun gelişiminin desteklenmesinde biyolojik ve çevresel içerikli birçok faktör bulunmaktadır. Biyolojik faktörler arasında kalıtım, iç salgı bezleri ve çevre yer almaktadır. Çocuğun içinde bulunduğu çevre çocuğun gelişimsel açıdan desteklenmesinde oldukça büyük bir rol oynamaktadır. Çevresel faktörler arasında ise doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası faktörler bulunmaktadır (Topses, 2003). Bu çevresel faktörlerin çocuğun gelişimi üzerindeki etkileri, gelişim ve öğrenme kuramcıları yoluyla açıklanabilmektedir. John Locke, bebeklerin doğduklarında zihinlerinin 'boş bir levhaya' benzediğini ve geçirilen yaşantıların, bu levha üzerinde izler bırakarak dolmasına yol açtığını öne sürmektedir. Davranışçı psikolog John B. Watson da Locke'un görüşlerine benzer bir şekilde, çocukların tıpkı bir kil yığınının şekillendirilmesi gibi, uygun ortamlar sağlandığında istenilen biçimde yetiştirilebileceklerini öne sürmüştür (akt. Erden & Akman, 2003). Vygotsky bu durumu, "Çocuk çevresindeki sosyo-kültürel ortamla etkileşim yoluyla öğrenir." vurgusu ile ortaya koymuştur.. Bronfenbrenner de çocuk gelişiminde çevrenin etkisini oldukça geniş bir açıdan ele almış ve beş sistem altında ekolojik kuramını açıklamıştır (akt. Oktay, Gürkan, Zembat & Polat Unutkan, 2006). Erik Erikson ise bireyi, toplumsal oluşum süreci içinde incelemeye çalışmış ve sosyal çevrenin kişilik gelişimi üzerine oldukça etkili olduğunu savunmuştur (akt. Topses, 2003, Erden & Akman, 2003). Piaget'e göre bilgiler dış dünyadaki nesne ve olaylarla algılanır, değerlendirilir ve kullanılacak hale getirilir. Ona göre çocuklar çevreleriyle

etkileşimlerini sağlayan belli reflekslerle dünyaya gelir. Yaratılıştta var olan refleks, zeka ve çevreyle etkileşerek bebeğin dünyaya adaptasyonunu sağlar (akt. Selçuk, 2000). Bu kuramcılarının yanında yapılan çalışmalarda da özellikle çevrenin çocuk üzerindeki etkilerine vurgu yapılmaktadır. Köksal (2008) çevre faktörünün beyin gelişiminde olumlu veya olumsuz yönde çok önemli bir rol oynadığını belirtmiştir. Noğay (2012) çocuğun yakın çevresi, ona bakım veren kişilerle etkileşim içinde olması optimal beyin gelişimi için gerekli tecrübeyi sağladığını belirtmiştir. Çevrenin en önemli **boyutunu oluşturan çocuğun bakım süreci de çocukların gelişimlerinde çok önemlidir. Bakım için ayrılan sürenin, verilen bakımın sürekliliğinin ve bakım türünün etkili olduğu yapılan çalışmalar** ile ortaya konulmuştur (Fuller, Kagan, Caspary & Gauthier, 2002). Çevrenin çocuk üzerindeki etkileri göz önünde bulundurulduğunda farklı çevrelerde ve farklı şartlarda büyüyen çocukların gelişimsel risk durumlarının belirlenmesi gerekmektedir. Bu dönemde gelişim sürecinin değerlendirilmesi ve izlenmesi oldukça önemlidir. Bu dönemdeki değerlendirme ve izlem, çocuğun gelecek yaşantısının sağlıklı geçirilebilmesi, gelişimsel risklerin belirlenmesi ve bu doğrultuda erken destek programlarının oluşturulması açısından önemli yer tutmaktadır. Bu düşünce ile çalışma da ceza infaz kurumlarında anneleri ile birlikte kalan sıfır-yetmiş iki aylık çocukların gelişimsel risk durumlarının belirlenmesi amaçlanmıştır.

Gereç ve Yöntem

Bu çalışmada tarama modelinde betimsel desen kullanılmıştır. Betimsel desen, var olan bir durum veya olayı nicel ya da nitel yönden belirleyen bir araştırma türüdür (Karasar, 2005).

Araştırmaya 2015 yılının Ağustos ayında Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurum'unda anneleriyle kalan çocuklar dâhil edilmiştir. T.C. Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'nden gerekli izinler alınmış ve çalışmada gönüllülük esası göz önünde bulundurulmuştur. 2015 yılı Ağustos ayında toplam çocuk sayısı 37 iken, bazı çocukların kurum dışında olmaları, kurum değişikliği yaşamaları ve çalışmayı reddetmeleri vb. nedenlerinden dolayı, çalışma 23 çocuk üzerinde yürütülmüştür. Araştırma grubundaki çocuklara ve ailelerine ilişkin demografik özellikler Tablo 1.1'de verilmiştir.

Demografik Özellikler		n	%
Yaş (Ay Olarak)	0-12 ay	5	21,7
	12-24 ay	5	17,4
	24-36 ay	4	26,1
	36-48 ay	6	13,0
	48-66 ay	3	13,0
Cinsiyet	Kız	15	65,2
	Erkek	8	34,8
Annenin öğrenim durumu	Okur-yazar değil	13	56,5
	İlköğretim ve üzeri mezunu	10	43,5
Babanın öğrenim durumu	Okur-yazar değil	3	13,0
	İlköğretim ve üzeri mezunu	20	87,0

Tablo 1.1. Araştırmaya Dâhil Edilen Çocukların Ve Ailelerin Demografik Özellikleri

Tablo 1.1 incelendiğinde, çocukların en fazla 36-48 ay yaş aralığında olduğu (6 çocuk) en az 48-66 ay yaş aralığında olduğu (3 çocuk) görülmektedir. Araştırma dâhilinde 15 kız, 8 erkek çocuk bulunmaktadır. Çocukların 13’ünün annesinin okur-yazarlığı yoktur, 10 çocuğun annesinin ise ilköğretim ve üzeri öğrenim düzeyine sahip olduğu görülmektedir. Çocukların 3’ünün babası okur-yazar değil, 20 çocuğun babasının ise ilköğretim ve üzeri öğrenim aldıkları görülmektedir.

Veri Toplama Araçları: Araştırmada, çocuk ve ailesi hakkında bazı bilgileri elde etmek amacıyla araştırmacı tarafından oluşturulan “Genel Bilgi Formu”, çocukların gelişimsel risk durumlarını değerlendirmek amacıyla ise “Denver Gelişimsel Tarama Envanteri II ve Ankara Gelişim Tarama Envanteri” kullanılmıştır.

Genel Bilgi Formu: Araştırmacı tarafından geliştirilen formda, çocukların cinsiyeti, yaşı, anne baba öğrenim durumu, anne ile etkileşimli zaman geçirme ve çocuğun kurumda kalma sürelerine ilişkin sorular yer almaktadır.

Denver Gelişimsel Tarama Testi II: Bu test, sıfır-altı yaş çocukların gelişimlerinin takibi amacıyla kullanılan bir gelişim tarama testidir. Denver Gelişimsel Tarama Testi II

çocukların kişisel-sosyal, ince motor, dil ve kaba motor alanlarda yaşitlarına göre bir geriliği olup olmadığını belirleyen bir tarama aracıdır. Bu test ilk kez 1967 yılında Frankenburg & Dodds tarafından yayınlanmıştır. Türk çocuklarına Ankara standardizasyonu Hacettepe Tıp Fakültesi (1980) tarafından yapılmıştır. Frankenburg & Dodds tarafından (1990) yeniden gözden geçirilerek özellikle dil alanında eklenen yeni maddeleri ve farklı puanlama sistemiyle yeniden geliştirilmiş, Denver Gelişimsel Tarama Testi II adı ile yayınlanmıştır. Denver Gelişimsel Tarama Testi II (1996) Ankara standardizasyonu ve eğitim programı yeniden ülke çapında kullanıma sunulmuştur. Denver Gelişimsel Tarama Testi II'nin Türkiye'de yeniden gözden geçirilmesi Yalaz, Anlar ve Bayoğlu (2008) tarafından yapılmıştır. Denver Gelişimsel Tarama Testi II, aşağıdaki gelişimsel alanları taramak üzere test formu üzerinde dört bölümde toplanmış 116 maddeden oluşmaktadır. Bu maddeler kişisel-sosyal, ince motor, dil: İşitme, anlama ve dili kullanma ve kaba motor dört bölüm şeklindedir. Çocuklar bu dört alanda her öğeden geçti, kaldı, reddetti şeklinde değerlendirilir. Eğer bir çocuk yaşitlarının %90'ının geçtiği bir öğede başarısız olursa, o öğede “gecikmiş” olarak kabul edilirken, yaşitlarının %75-90'ının geçtiği bir öğede başarısız olursa “uyarı” almış olarak kabul edilir. Test sonunda çocuk yaşitlarına göre normal (hiçbir gecikme almaması veya en çok bir uyarı alması), şüpheli (bir gecikme ve/veya iki ya da daha fazla uyarı alması), anormal (iki ya da daha fazla gecikme alması) ve test edilemez (öğeleri reddetme) olarak değerlendirilmektedir. Denver Gelişimsel Tarama Testi II poliklinik ortamında gerçekleştirilmektedir. Test ortamı çocuğun ilgisini dağıtmayacak şekilde düzenlenmiştir. Uyarılara kapalı bir ortamda, test malzemeleri, sedye, küçük çocuk masası ve sandalyeleri kullanılarak yapılmaktadır. Değerlendirilen kişi bebek ise anne kucağında ve sedye kullanılarak değerlendirilmeye alınmakta, çocuk ise; çocuk sandalyesi ile masada değerlendirilmektedir. Çocuk aile ile değerlendirmeye alınmaktadır. Aileye test hakkında kısa bilgi verilmekte ve çocuk ile ilgili bilgiler alınmaktadır. Çocuğun durumuna göre teste yön verilmektedir. Test ortalama 15-20 dk. sürmektedir. Test tamamlandıktan sonra aileye gelişimsel durumla ilgili bilgi ve gelişim destek önerileri ile gelişim raporu verilmektedir (Anlar, Bayoğlu & Yalaz, 2009).

Ankara Gelişim Tarama Envanteri: Envanter Savaşır, Sezgin & Erol (1992) tarafından oluşturulmuştur. Ankara Gelişim Tarama Envanteri (AGTE)'nin geliştirilmesi aşamasında, 0-6 yaş arasında yer alan toplam 860 çocuk (erkek: 420, kız: 440) ve annesi ile görüşmeler gerçekleştirilmiş, bu görüşmelerden elde edilen veriler doğrultusunda, ölçeğin güvenilirlik ve geçerliği hesaplanmıştır. Sıfır-altı yaş çocuklarının zihinsel gelişimlerinin yaşına göre ne düzeyde olduğunu tespit etmek amacıyla kullanılır ve annelerden alınan

bilgiler doğrultusunda değerlendirmektedir. Envanterin uygulanma süresi ortalama 30-45 dakika kadardır. Envanter, temel olarak “Evet, Hayır, Bilmiyorum” şeklinde anneler tarafından yanıtlanan 154 maddeden oluşmaktadır. Dil-Bilişsel Gelişim, 65 maddeden oluşmakta ve basit ses ve sözel davranışlar ile karmaşık dil ifadeleri, dili anlama ve açık olarak ifade edebilme, basit problem çözme, sayı-zaman kavramı gibi becerileri kapsar. İnce Motor, 26 maddeden oluşur ve basit el-göz koordinasyonundan karmaşık ince motor davranışlara dayanan görsel-motor becerileri içine alır. Kaba Motor, 24 maddeden oluşur ve harekete dayanan kuvvet, denge ve koordinasyonu ölçer. Sosyal Beceri-Öz bakım, 39 maddeden oluşur. Yeme, giyinme gibi öz bakım alışkanlıkları ile özerklik, sosyal etkileşim gibi özelliklerin genel ölçümünü içerir. Envanter, gelişiminde gecikme ve düzensizlik gösteren, risk altında olduğu düşünülen bebek ve çocuklara uygulanır. Gelişimde olumsuz bir durum var ise erken dönemde tanınması, gerekli önlemlerin alınması veya müdahale edilmesine olanak sağlar.

Veri Toplama Aşaması: Veri toplama aşaması öncesinde çalışmanın içeriği konusunda annelere bilgi verilmiştir. Bu kapsamda anneye, bebeklerine/çocuklarına tarama testi uygulanacağı, testin yapılma amacı, tarama testinin ne olduğu ve neleri içerdiği, sonucunda ne olabileceği ve bunun yanında genel bilgi formu için birkaç bilgi alınacağı belirtilmiştir. Bu açıklama sonrasında kabul eden annelerin çocukları çalışma grubuna dâhil edilmiştir. Anneler ile sohbetler uygulayıcıya ve ortama uyum sağlamaları için çocuklara ise etkinlikler yapılmıştır. Veri toplama aşamasında Denver Gelişimsel Tarama Testi II birebir çocuklarla araştırmacı tarafından yapılmıştır Ankara Gelişim Tarama Envanteri ile annelerle birebir uygulanmıştır. Ayrıca çocuk ve aile hakkında bilgi almak için “Genel Bilgi Formu” doldurulmuştur.

Verilerin analizi: Çalışmada elde edilen veriler SPSS 15.0 paket programı aracılığı ile analiz edilmiştir. Elde edilen verilere ilişkin olarak frekans ve yüzdesel dağılımlar verilmiştir.

Bulgular

Çocukların yaşları, anneye etkileşimli zaman geçirme ve çocuğun kurumda kalma süresine ilişkin elde edilen bulgular grafik şeklinde önce Denver Gelişim Tarama Testi II ardından Ankara Gelişim Tarama Envanteri sonuçları sunulmaktadır.

Denver Gelişim Tarama Testi II'ne ilişkin bulgular (Tablo 2.1, Tablo 2.2 ve Tablo 2.3)

ÇOCUĞUN YAŞI (AY OLARAK)

		0-36 aylık çocuklar		37-66 aylık çocuklar		Toplam	
		n	%	n	%	n	%
Kişisel	Normal	12	80,0	5	71,4	17	77,3
Sosyal	Şüpheli	3	20,0	0	0	3	13,6
Gelişim	Anormal	0	0	2	28,6	2	9,1
İnce	Normal	9	60,0	3	42,9	12	54,5
Motor	Şüpheli	3	20,0	2	28,6	5	22,7
Gelişim	Anormal	3	20,0	2	28,6	5	22,7
Dil	Normal	11	73,3	4	57,1	15	68,2
Gelişimi	Şüpheli	2	13,3	1	14,3	3	13,6
	Anormal	2	13,3	2	28,6	4	18,2
Kaba	Normal	8	53,3	2	28,6	10	45,5
Motor	Şüpheli	3	20,0	2	28,6	5	22,7
Gelişim	Anormal	4	26,7	3	42,9	7	31,8
Genel	Normal	6	40,0	1	12,5	7	30,4
Gelişim	Şüpheli	5	33,3	3	37,5	8	34,8
	Anormal	4	26,7	3	37,5	7	30,4
	Red	0	0	1	12,5	1	4,3

Tablo 2.1. Araştırmaya Dâhil Edilen Çocukların Yaş Gruplarına (Ay Olarak) Göre Denver Gelişimsel Tarama Testi II Sonuçları

Tablo 2.1 incelendiğinde Denver Gelişimsel Tarama Testi II'ye göre 0-36 aylık çocukların kişisel-sosyal gelişim alanında 12'sinin; ince motor gelişim alanında 9'unun; dil

gelişimi alanında 11'inin; kaba motor gelişim alanında ise 8'inin normal gelişim gösterdikleri görülmektedir. 37-66 aylık çocukların ise kişisel-sosyal gelişim alanında 5'inin; ince motor gelişim alanında 3'ünün; dil gelişimi alanında 4'ünün normal; kaba motor gelişim alanında ise 3'ünün anormal gelişim gösterdikleri görülmektedir. Denver Gelişim Tarama Testi II'nin genel gelişim durumlarına bakıldığında 0-36 aylık çocukların 6'sının normal gelişim gösterdiği, 11'inin normal gelişim göstermediği görülmektedir. 37-66 aylık çocukların ise 1'i normal gelişim göstermekte, 6'sı ise normal gelişim göstermemektedir.

ÇOCUKLARIN ANNE İLE ETKİLEŞİMDE BULUNMA DURUMU

		Anne ile etkileşimli		Anne ile etkileşimsiz		Toplam	
		n	%	n	%	n	%
Kişisel	Normal	9	75,0	8	80,0	17	77,3
Sosyal	Şüpheli	1	8,3	2	20,0	3	13,6
Gelişim	Anormal	2	16,7	0	0	2	9,1
İnce	Normal	6	50,0	6	60,0	12	54,5
Motor	Şüpheli	2	16,7	3	30,0	5	22,7
Gelişim	Anormal	4	33,3	1	10,0	5	22,7
Dil	Normal	8	66,7	7	70,0	15	68,2
Gelişimi	Şüpheli	1	8,3	2	20,0	3	13,6
	Anormal	3	25,0	1	10,0	4	18,2
Kaba	Normal	4	33,3	6	60,0	10	45,5
Motor	Şüpheli	2	16,7	3	30,0	5	22,7
Gelişim	Anormal	6	50,0	1	10,0	7	31,8
Genel	Normal	3	23,1	4	40,0	7	30,4
Gelişim	Şüpheli	3	23,1	5	50,0	8	34,8
	Anormal	6	46,2	1	10,0	7	30,4
	Red	1	7,7	0	0	1	4,3

Tablo 2.2. Araştırmaya Dâhil Edilen Çocukların Anne İle Etkileşimde Bulunma Durumuna Göre Denver Gelişimsel Tarama Testi II Sonuçları

Tablo 2.2 incelendiğinde anneleriyle etkileşimli zaman geçiren çocukların kişisel sosyal gelişim alanında 9'unun; ince motor gelişim alanında 6'sının; dil gelişimi alanında

8'inin normal; kaba motor gelişim alanında 6'sının anormal gelişim gösterdikleri görülmektedir. Anneleriyle etkileşimsiz zaman geçiren çocukların kişisel sosyal gelişim alanında 8'inin; ince motor gelişim alanında 6'sının; dil gelişimi alanında 7'sinin; kaba motor gelişim alanında 6'sının normal gelişim gösterdikleri görülmektedir. Denver Gelişim Tarama Testi II'nin genel gelişim durumlarına bakıldığında anneleriyle etkileşimli zaman geçiren çocukların 3'ü normal gelişim göstermekte, 9'u normal gelişim gösterememekte; anneleriyle etkileşimsiz zaman geçiren çocukların ise 4'ü normal gelişim göstermekte, 6'sı normal gelişim gösterememektedir.

ÇOCUKLARIN KURUMDA KALMA SÜRELERİ

		0-12 Ay		13-24 Ay		25-49 Ay		Toplam	
		n	%	n	%	n	%	n	%
Kişisel	Normal	5	62,5	2	66,7	0	0	6	54,5
Sosyal	Şüpheli	2	25,0	0	0	0	0	2	18,2
Gelişim	Anormal	0	0	1	33,3	1	100,0	2	18,2
	Red	1	12,5	0	0	0	0	1	9,1
İnce	Normal	5	41,7	2	50,0	0	0	6	35,3
Motor	Şüpheli	3	25,0	2	50,0	1	50,0	6	35,3
Gelişim	Anormal	3	25,0	0	0	1	50,0	4	23,5
	Red	1	8,3	0	0	0	0	1	5,9
Dil	Normal	5	45,5	2	100,0	0	0	7	46,7
Gelişimi	Şüpheli	3	27,3	0	0	1	50,0	4	26,7
	Anormal	2	18,2	0	0	1	50,0	3	20,0
	Red	1	9,1	0	0	0	0	1	6,7
Kaba	Normal	5	41,7	2	40,0	0	0	7	36,8
Motor	Şüpheli	3	25,0	1	20,0	1	50,0	5	26,3
Gelişim	Anormal	3	25,0	2	40,0	1	50,0	6	31,6
	Red	1	8,3	0	0	0	0	1	5,3
Genel	Normal	5	35,7	2	28,6	0	0	7	30,4
Gelişim	Şüpheli	5	35,7	3	42,9	1	50,0	9	39,1
	Anormal	3	21,4	2	28,6	1	50,0	6	26,1
	Red	1	7,1	0	0	0	0	1	4,3

Tablo 2.3 Araştırmaya Dâhil Edilen Çocukların Kurumda Kalma Süresine Göre Denver Gelişimsel Tarama Testi II Sonuçları

Tablo 2.3 incelendiğinde kurumda 0-12 ay arası kalan çocukların kişisel sosyal gelişim alanında 5'inin; ince motor gelişim alanında 5'inin; dil gelişimi alanında 5'inin; kaba motor gelişim alanında 5'inin normal gelişim gösterdikleri görülmektedir. Kurumda 13-24 ay arası kalan çocukların kişisel sosyal gelişim alanında 2'si; ince motor gelişim alanında 2'si; dil gelişimi alanında 2'sinin; kaba motor gelişim alanında 2'si normal gelişim göstermektedir. Kurumda 25-49 ay arası kalan çocukların 1'i anormal gelişim; ince motor gelişim alanında 1'i şüpheli, 1'i anormal gelişim; dil gelişimi alanında 1'i şüpheli, 1'i anormal gelişim; kaba motor gelişim alanında 1'i şüpheli, 1'i anormal gelişim göstermektedir. Denver Gelişim Tarama Testi II'nin genel gelişim durumlarına bakıldığında kurumda 0-12 ay arası kalmış olan çocukların 5'i normal; 13-24 ay arası kalmış olan çocukların 3'ü anormal; 25-60 ay kalmış olan çocukların ise 1'i şüpheli, 1'i anormal gelişim göstermektedir.

Ankara Gelişim Tarama Envanterine ilişkin bulgular (Tablo 2.4, Tablo 2.5 ve Tablo 2.6)

		ÇOCUKLARIN YAŞI (AY OLARAK)					
		0-36 aylık çocuklar		37-66 aylık çocuklar		Toplam	
		n	%	n	%	n	%
DİL	Yaşının Üstü	6	42,9	2	22,2	8	34,8
	Yaşında	8	57,1	4	44,4	12	52,2
BİLİŞSEL	%20 gerilik	0	0	1	11,1	1	4,3
	%30 gerilik	0	0	2	22,2	2	8,7
İNCE	Yaşının Üstü	5	35,7	3	33,3	8	34,8
	Yaşında	4	28,6	2	22,2	6	26,1
MOTOR	%20 gerilik	4	28,6	2	22,2	6	26,1
	%30 gerilik	1	7,1	2	22,2	3	13,0
KABA	Yaşının Üstü	8	57,1	1	11,1	9	39,1
	Yaşında	6	42,9	2	22,2	8	34,8
MOTOR	%20 gerilik	0	0	2	22,2	2	8,7
	%30 gerilik	0	0	4	44,4	4	17,4
SOSYAL	Yaşının Üstü	7	50,0	3	33,3	10	43,5

ÖZBAKIM	Yaşında	6	42,9	3	33,3	9	39,1
	%20 gerilik	1	7,1	1	11,1	2	8,7
	%30 gerilik	0	0	2	22,2	2	8,7
GENEL	Yaşının Üstü	7	50,0	2	22,2	9	39,1
	Yaşında	7	50,0	4	44,4	11	47,8
	%20 gerilik	0	0	1	11,1	1	4,3
	%30 gerilik	0	0	2	22,2	2	8,7

Tablo 2.4. Araştırmaya Dâhil Edilen Çocukların Yaş Gruplarına (Ay Olarak) Göre Ankara Gelişim Tarama Envanteri Sonuçları

Tablo 2.4 incelendiğinde 0-36 aylık çocukların dil-bilişsel gelişim alanında 8'inin yaşında; ince motor gelişim alanında 5'inin yaşının üstü; kaba motor gelişim alanında 8'inin yaşının üstü; sosyal-öz bakım gelişim alanında 7'sinin yaşının üstü gelişim gösterdiği görülmektedir. 37-66 aylık çocukların dil-bilişsel gelişim alanında çocukların 4'ünün yaşında; ince motor gelişim alanında çocukların 3'ünün yaşının üstü; kaba motor gelişim alanında çocukların 4'ünün gelişimlerinde % 30 gerilik olduğu; sosyal-öz bakım alanında çocukların 3'ünün yaşının üstü, 3'ünün yaşında gelişim gösterdikleri; genel gelişim alanında 4'ünün yaşında gelişim gösterdiği olduğu görülmektedir. Ankara Gelişim Tarama Envanteri genel duruma bakıldığında genel gelişim alanına göre çocukların 11'inin yaşında; dil-bilişsel gelişim alanına göre çocukların 12'sinin; ince motor gelişim alanına göre çocukların 8'inin yaşında; kaba motor gelişim alanına göre çocukların 9'unun; sosyal-öz bakım gelişim alanına göre çocukların 10'unun yaşında gelişim gösterdikleri görülmektedir.

ÇOCUKLARIN ANNELERİ İLE ETKİLEŞİMDE BULUNMA DURUMU

		Anne ile etkileşimli		Anne ile etkileşimsiz		Toplam	
		n	%	n	%	n	%
DİL	Yaşının Üstü	4	30,8	4	40,0	8	34,8
BİLİŞSEL	Yaşında	6	46,2	6	60,0	12	52,2
	%20 gerilik	1	7,7	0	0	1	4,3
	%30 gerilik	2	15,4	0	0	2	8,7

İNCE	Yaşının Üstü	4	30,8	4	40,0	8	34,8
MOTOR	Yaşında	3	23,1	3	30,0	6	26,1
	%20 gerilik	3	23,1	3	30,0	6	26,1
	%30 gerilik	3	23,1	0	0	3	13,0
KABA	Yaşının Üstü	5	38,5	4	40,0	9	39,1
MOTOR	Yaşında	4	30,8	4	40,0	8	34,8
	%20 gerilik	2	15,4	0	0	2	8,7
		2	15,4	2	20,0	4	17,4
SOSYAL	Yaşının Üstü	6	46,2	4	40,0	10	43,5
ÖZBAKIM	Yaşında	4	30,8	5	50,0	9	39,1
	%20 gerilik	1	7,7	1	10,0	2	8,7
	%30 gerilik	2	15,4	0	0	2	8,7
GENEL	Yaşının Üstü	3	23,1	6	60,0	9	39,1
	Yaşında	7	53,8	4	40,0	11	47,8
	%20 gerilik	1	7,7	0	0	1	4,3
	%30 gerilik	2	15,4	0	0	2	8,7

Tablo 2.5. Araştırmaya Dâhil Edilen Çocukların Anne İle Etkileşimde Bulunma Durumuna Göre Ankara Gelişim Tarama Envanteri Sonuçları

Tablo 2.5 incelendiğinde anneleriyle etkileşimli zaman geçiren çocukların dil-bilişsel gelişim alanında 6'sının yaşında; ince motor gelişim alanında 4'ünün yaşının üstü; kaba motor gelişim alanında 5'inin yaşının üstü; sosyal-öz bakım gelişim alanında 6'sının yaşının üstü gelişim gösterdikleri görülmektedir. Anneleriyle etkileşimsiz zaman geçiren çocukların dil-bilişsel gelişim alanında 6'sının yaşında; ince motor gelişim alanında 4'ünün yaşının üstü; kaba motor gelişim alanında 4'ünün yaşının üstü, 4'ünün yaşında gelişim gösterdikleri; sosyal-öz bakım gelişim alanında 5'inin yaşında gelişim gösterdikleri görülmektedir. Ankara Gelişim Tarama Envanteri genel duruma bakıldığında genel gelişim alanına göre çocukların 11'inin yaşında; dil-bilişsel gelişim alanına göre çocukların 12'sinin yaşında; ince motor gelişim alanına göre çocukların 8'inin yaşının üstü; kaba motor gelişim alanına göre çocukların 9'unun yaşının üstü; sosyal-öz bakım gelişim alanına göre çocukların 10'unun yaşının üstü gelişim gösterdikleri görülmektedir.

ÇOCUKLARIN KURUMDA KALMA SÜRELERİ

		0-12 Ay		13-24 Ay		25-49 Ay		Toplam	
		n	%	n	%	n	%	n	%
DİL	Yaşının Üstü	3	21,4	4	57,1	0	0	7	30,4
BİLİŞSEL	Yaşında	9	64,3	3	42,9	1	50,0	13	56,5
	%20 gerilik	1	7,1	0	0	0	0	1	4,3
	%30 gerilik	1	7,1	2	0	1	50,0	2	8,7
İNCE	Yaşının Üstü	6	42,9	2	28,6	0	0	8	34,8
MOTOR	Yaşında	5	35,7	1	14,3	0	0	6	26,1
	%20 gerilik	2	14,3	3	42,9	1	50,0	6	26,1
	%30 gerilik	1	7,1	1	14,3	1	50,0	3	13,0
KABA	Yaşının Üstü	7	50,0	2	28,6	0	0	9	39,1
MOTOR	Yaşında	5	35,7	3	42,9	0	0	8	34,8
	%20 gerilik	2	14,3	0	0	0	0	2	8,7
	%30 gerilik	0	0	2	28,6	2	100,0	4	17,4
SOSYAL	Yaşının Üstü	5	41,7	3	42,9	1	50,0	9	42,9
ÖZBAKIM	Yaşında	4	33,3	4	57,1	0	0	8	38,1
	%20 gerilik	2	16,7	0	0	0	0	2	9,5
	%30 gerilik	1	8,3	0	0	1	50,0	2	9,5
GENEL	Yaşının Üstü	5	41,7	4	57,1	0	0	9	42,9
	Yaşında	5	41,7	3	42,9	1	50,0	9	42,9
	%20 gerilik	1	8,3	0	0	0	0	1	4,8
	%30 gerilik	1	8,3	0	0	1	50,0	2	9,5

Tablo 2.6. Araştırmaya Dâhil Edilen Çocukların Kurumda Kalma Süresine Göre Ankara Gelişim Tarama Envanteri Sonuçları

Tablo 2.6 incelendiğinde 0-12 ay arası kurumda kalmış çocukların dil-bilişsel gelişim alanında 9'unun yaşında; ince motor gelişim alanında 6'sının yaşının üstü; kaba motor gelişim alanında 7'sinin yaşının üstü; sosyal-öz bakım gelişim alanında 5'inin yaşının üstü gelişim gösterdikleri görülmektedir. 13-24 ay arası kurumda kalmış çocukların dil-bilişsel gelişim alanında 4'ünün yaşının üstü; ince motor gelişim alanında 3'ünün gelişimlerinde % 20 gerilik olduğu; kaba motor gelişim alanında 3'ünün yaşında; sosyal-öz bakım gelişim alanında 4'ünün yaşında gelişim gösterdikleri görülmektedir. 25-49 ay arası kurumda kalmış

çocukların dil-bilişsel gelişim alanında 1'inin yaşında, 1'inin gelişiminde % 30 gerilik olduğu; ince motor gelişim alanında çocukların 1'inin gelişiminde % 20, 1'inin gelişiminde % 30 gerilik olduğu; kaba motor gelişim alanında çocukların 2'sinin gelişimlerinde % 30 gerilik olduğu; sosyal-öz bakım gelişim alanında çocukların 1'inin yaşının üstü gelişim gösterdiği, 1'inin gelişiminde % 30 gerilik olduğu görülmektedir. Ankara Gelişim Tarama Envanteri genel duruma bakıldığında genel gelişim alanına göre çocukların 9'unun yaşında, 9'unun yaşının üstü; dil-bilişsel gelişim alanına göre çocukların 13'ünün yaşında; ince motor gelişim alanına göre çocukların 8'inin yaşının üstü; kaba motor gelişim alanına göre çocukların 9'unun yaşının üstü; sosyal-öz bakım gelişim alanına göre çocukların 9'unun yaşının üstü gelişim gösterdikleri görülmektedir.

Tartışma

Çocuk, doğum öncesi döneminden itibaren çevresinde yaşayan insanların davranış ve tutumlarından etkilenmekte, öncelikle de en yakın çevresi olan aile ortamının etkisi daha fazla olmaktadır. Ayrıca çocuğun gelişimsel açıdan desteklenebilmesi için iyi bir beslenmeye ve bakıma, huzurlu, mutlu ve güvende hissedebileceği bir aile ortamına ve sosyal becerileri kazanabilmesi için kendi yaşıt arkadaşlarla birlikte olabileceği bir ortama ihtiyaç bulunmaktadır. Çocuğun, doğuştan getirdiği gelişimsel potansiyelini kullanabilmek ve yeteneklerini geliştirebilmesi için zengin uyarıcılarla donatılmış aile ortamına/çevreye ihtiyacı bulunmaktadır. Urie Bronfenner de ortaya attığı Ekolojik Yaklaşım'da çevrenin önemini vurgulamaktadır (Bee ve Boyd, 2009). Bu nedenle ceza ve tevkif evlerinde anneleriyle kalan çocukların gelişimlerine ilişkin sonuçların tartışılması ve sonuçların aileye ve topluma ulaşması önemlidir. Zengin uyarıcı çevre çocuğun gelişimini desteklemekte, zengin uyarıcı olmayan çevrenin ise gelişimsel olarak çocuklarda olumsuz etkiler yarattığı yapılan çalışmalarda gözlemlenmiştir (Emre Bolatbaş ve Yıldız Bıçakçı, 2015).

Çocukların yaş gruplarına göre hem Denver Gelişimsel Tarama Testi II hem Ankara Gelişim Tarama Envanteri sonuçları incelendiğinde 37-66 ay aralığında olan çocukların 0-36 ay aralığında olan çocuklardan gelişimsel olarak daha riskli olduğu görülmektedir. Bu durum, gelişimini zorlaştıran etmenlerin içinde daha fazla bulunan çocukların gelişimsel olarak izlenip desteklenmediğinde gelişimsel risk durumlarında artış olmasıyla açıklanabilir. 37-66

ay aralığında olan çocukların özellikle kaba motor ve ince motor alanlarındaki gelişimlerinde riskli oldukları dikkati çekmektedir. Bunun sebebi olarak çocukların psikomotor alanlarının gelişimini destekleyecek ortamların ve malzemelerin yeterli olmaması olduğu düşünülmektedir. Bilindiği gibi hem beyin gelişimi hem de gelişim özellikle sıfır-üç yaş arasında hızla ilerlemekte ve bu dönemde gelişimsel destek ve uyarıcılar az olduğunda çocukların zaman içinde gelişimsel risklerinin arttığı söylenilebilmektedir (Aral, 2015; Emre Bolatbaş & Yıldız Bıçakçı, 2015; Meraki & Yıldız Bıçakçı, 2015; Tercan, Dursun & Yıldız Bıçakçı, 2015). Ceza ve infaz kurumlarında yaşayan çocukların bulunduğu ortamlarda ise uyaran eksikliği özellikle uyararı çocuğa sunan, çocuk gelişiminde bilinçli olan anne ve uzmanların olmaması nedeniyle çocukların gelişimleri daha fazla olumsuz yönde etkilenebilmektedir. Bu çocuklar suça itilmiş bir grup annenin çocukları olmaları nedeniyle geçmiş yaşantılarında da gelişimsel olarak desteklenememiş çocuklar olarak ifade edilebilirler. Bu nedenle bu çocukların olumsuz ortamlardan özellikle sıfır-otuz altı ay arasındaki çocukların etkilenme oranlarının daha fazla olması beklenen bir sonuçtur.

Denver Gelişimsel Tarama Testi II'ye göre anneleriyle etkileşimli zaman geçiren çocukların 6'sının normal gelişim gösterdiği belirlenirken, Ankara Gelişim Tarama Envanterine göre genel gelişim alanında anneleriyle etkileşimli zaman geçiren çocukların 7'sinin yaşında gelişim göstermekte olduğu görülmektedir. Bu iki tarama envanteri arasında farklı sonuçların bulunmuş olmasında Denver Gelişimsel Tarama Testi II'nin birebir uygulayıcı tarafından uygulanmış Ankara Gelişim Tarama Envanterinin ise anne bilgilerinden yararlanılarak doldurulmuş olmasıyla açıklanabilir. Araştırmacı gözüyle bu sonuçlar değerlendirildiğinde Denver Gelişim Tarama Envanteri II'nin sonuçlarının gerçekliğe daha yakın olan sonuçlar olabileceği ifade edilebilir. Denver Gelişim Tarama Envanteri II'nin sonuçlarına bakıldığında çocuğun anne ile etkileşimli zaman geçirmesinin çocuk üzerindeki olumsuz etkisi, annenin çocukla çocuğun gelişim özellikleri, çocukları ve ilgilerini göz önünde bulundurmadan sadece kendini tatmin etmek için etkileşime girmesiyle açıklanabilir.

Bilindiği gibi yaşamın ilk altı yılı, çocukların çevreleri ile etkileşimlerinden en çok etkilendikleri dönemdir. Özellikle de annenin çocukla olan etkileşimi, çocuğun ileride nasıl bir birey olacağını etkilemektedir. Fuller ve arkadaşlarının (2002) yaptığı çalışmada Anne-çocuk arasındaki yüksek nitelikli etkileşimlerin, destekleyici bir yaklaşımın çocuğun gelişimi üzerinde olumlu yönde etkili olduğunu belirtilmiştir. Ceza ve infaz kurumlarında bulunan

annelerin mutsuz ve huzursuz olmaları çocuklarına karşı tutumlarına yani etkileşime olumsuz yansiyabilmektedir. Tezel Şahin & Özyürek (2008) yapmış oldukları çalışmalarında anne ve baba tutumlarının anne babanın demografik ve yaşam ortamındaki özelliklerden etkilendiği belirtmişlerdir.

Çocukların Denver Gelişimsel Tarama Testi II ve Ankara Gelişim Tarama Envanteri sonuçları incelendiğinde ceza infaz kurumlarında kalma süreleri arttıkça tüm gelişim alanlarında gelişimsel risklerinin de arttığı görülmüştür. Bu durum ceza infaz kurumlarının çocuklarının gelişimleri için uygun bir ortam olmadığını ve çocukların kalma süreleri arttıkça gelişimsel risklerinin artacağını bizlere göstermektedir. Gelişimsel gerilik riski olan çocuklarda müdahale ne kadar erken olursa, içinde bulunduğu durumun risklerinden en az etkilenme ya da kurtulma şansı da o kadar yüksek olmaktadır (Xu & Filler, 2005; Sola & Diken, 2008). Aktif öğrenme modeline göre de bebek ve çocukların zenginleştirilmiş bir çevrede görerek, dokunarak, yaparak öğrendikleri, gelişimlerini ve öğrenme düzeylerini daha olumlu desteklediğini belirtmiştir (Özata, 2015). Ceza ve tevkif evlerinde anneleriyle kalan çocuklarla çocuğun öğrenme kuramları göz önünde bulundurularak bir uzman tarafından ortamın ve eğitim programlarının yapılandırılmaması özellikle açık hava etkinliklerinin yeterli olmaması çocukların gelişimlerini olumsuz etkileyebilmektedir. Ünal (2009) çalışmasında oyun alanlarının çocuk gelişimine oldukça büyük etkisi olduğunu, oyun alanlarında oynanan oyunların çocukların yaratıcılığını ve bağımsızlığını desteklediğini, koşma, atlama, zıplama, fırlatma, sallanma, tırmanma, kazma, binme, kayma, yakalama gibi çeşitli etkinliklere olanak vermekte ve hareketten doğan kavramlar ve beceriler kazanıldığını, bu alanlarda oynanan oyunların, çocukların bir arada oynamalarına ve dolayısıyla sosyalleşmelerinde çıkabilecek sorunlara çözüm getirme yeteneklerinin gelişmesine imkân sağladığını belirtmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda anneleriyle kalan çocukların gelişimsel risk durumlarının belirlenmesini amaçlayan çalışma sonuçlarına göre aşağıdaki sonuçlara vurgu yapılabilir:

- Yaş grupları göz önüne alındığında 37-66 aylık çocuklar gelişimsel olarak risk taşımaktadır.
- Çocukların anneleriyle geçirdikleri zamana göre gelişimsel risk oranlarına bakıldığında anneleriyle etkileşimsiz zaman geçiren çocukların gelişimsel risklerinin daha az olduğu dikkati çekmiştir.
- Çocukların kurumda bulunma süreleri göz önüne alındığında, kalma süresi arttıkça gelişimsel risk oranlarının da arttığı görülmüştür.

Genel olarak sonuçlara bakıldığında anneleriyle Ceza İnfaz Kurumu'nda kalan çocukların gelişimsel risklerinin olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda resmi kurum ve kuruluşlara, uzmanlara ve ailelere şunlar önerilebilir.

- Çocuklar gelişimsel olarak izlenmelidir.
- Çocuğun kurumda kalma yaş aralığını düşürülmesi önemli olabilir. Çünkü kurumlarda çocuğun anne ile etkileşimi olumlu geçmemektedir ve çocukların kurumda kalma süreleri arttıkça/çocuğun yaşı yükseldikçe çocuğun gelişimsel riski artmaktadır. Ancak çocuğun anne yanında kalma süresi düşürülürken, ***çocuğun çevresel şartları çok iyi bir şekilde gözden geçirilmelidir.***
- Kurum bakımında olan çocuklara yönelik kurum, kuruluşlar ve uzmanlar tarafından sürekli olabilecek destek programları hazırlanmalıdır.
- Kurum bakımında olan ve var olan sistemde yer alan çocukların eğitim kurumlarına devam etmesine yönelik çalışmalar yürütülmelidir. Kurumda çocuk gelişimci ve okul öncesi öğretmeni istihdamı sağlanmalıdır.
- Çocuğun aile kavramını anlayabilmesi için anne-baba ve kardeşleriyle geçirebilecekleri belirli zaman aralıkları yaratılmalıdır.
- Çocuklar sosyal hayata hazırlanmalı belirli zaman aralıklarıyla sosyal etkinliklere katılımları sağlanmalıdır.
- Çalışma sürecinde annelerin çocuklarının gelişimlerini ve eğitimlerini desteleyecek ortamlara (örneğin; kurum dışında yer alan okul öncesi eğitim kurumlarına, kurum içi oyun alanlarına) göndermedikleri dikkati çekmektedir. Bu durumun annelerin çocuklarını duygusal rahatlamaları için kullanmaları olarak yorumlanabilir. Bu

nedenle öncelikle annelerin kurum içindeki etkinliklere katılımlarının artırılması ve annelere yönelik psiko-sosyal destek programlarının hazırlanması gerekmektedir.

- Annelere, çocuklarının gelişiminin desteklenmesi ve çocuklarının gelişimindeki rolleri vb. konularında eğitimler verilmelidir.

Kaynaklar

- Acun, S. ve Erten, G. B. (1992). Çocuk Gelişimi. Esin Yayınevi, İstanbul.
- Aral, N. ve Baran, G. (2011). Çocuk Gelişimi. YA-PA Yayın A.Ş, İstanbul.
- Aral, N. (2015). Beyin ve Beyin Gelişimi. Bebeklik ve İlk Çocukluk Döneminde (0-36 Ay) Gelişim, Duyuların Gelişimi ve Desteklenmesi, ed. M. Yıldız Bıçakçı, 5-22, Eğiten Kitap, Ankara.
- Anlar, B., Bayoğlu, B. U. ve Yalaz, K. (2009). Denver II Gelişimsel Tarama Testi -Türk Çocuklarına Uyarlanması ve Standardizasyonu. Gelişimsel Çocuk Nörolojisi Derneği, Ankara.
- Aydın, B. (Ed.) (2005). Gelişim ve Öğrenme. (1. Baskı). Nobel yayıncılık, Ankara.
- Bayhan, P. S. & Artan, İ. (2009). Çocuk Gelişimi ve Eğitimi. Morpa Yayınları, İstanbul.
- Bee, H. & Boyd, D. (2009). Çocuk Gelişim Psikolojisi. Kaknüs Yayınları, İstanbul.
- Emre Bolatbaş, D. ve Yıldız Bıçakçı, M. (2015). Bebeklik ve İlk Çocukluk Döneminde Gelişimsel Değerlendirme ve İzlem, Bebeklik ve İlk Çocukluk Döneminde (0-36 Ay) Gelişim, Duyuların Gelişimi ve Desteklenmesi, ed. M. Yıldız Bıçakçı, 179-210, Eğiten Kitap, Ankara.
- Erden, M & Akman, Y. (2003). Gelişim ve Öğrenme. (12. Baskı). Arkadaş Yayınevi, Ankara.
- Fuller, B., Kagan, S. L., Caspary, G. L. & Gauthier, C. A. (2002). Welfare Reform And Child Care Options For Low-income Families. *The Future of Children*, 2; 12(1), 96- 120.
- Gander, M. J. & Gardiner, H. W. (2010). Çocuk ve Ergen Gelişimi. İmge Kitabevi Yayıncılık, Ankara.
- İşmen Gazioğlu, A. E. (2011). Hayatın İlk Çeyreği: 0-18 Yaş Gelişimi. Erişim tarihi: http://ailetoplum.aile.gov.tr/data/542937ba369dc32358ee2aa6/01_01_hayatin_ilk_çeyreği.pdf.
- Kandır, A. (2003). Gelişimde 3-6 Yaş. Çocuğum Büyüyor. Morpa Yayınları, İstanbul.
- Karasar, N. (2005). Bilimsel Araştırma Yöntemi. Nobel Yayıncılık, Ankara.
- Köksal, E. (2008). Beslenme ve Bilişsel Gelişim. T.C. Sağlık Bakanlığı, Klasmat Matbaacılık, Ankara.
- Noğay, N. H. (2012). Beslenmenin Beyin Gelişimi Üzerindeki Etkisi. *Electronic Journal of Vocational Colleges*, 42-45.

- Meraki, Z. & Yıldız Bıçakçı, M. (2015). Bebeklik ve İlk Çocukluk Döneminde Erken Müdahale, Bebeklik ve İlk Çocukluk Döneminde (0-36 Ay) Gelişim, Duyuların Gelişimi ve Desteklenmesi, ed. M. Yıldız Bıçakçı, 143-177, Eğiten Kitap, Ankara.
- Oktay, A., Gürkan, T., Zembat, R., & Unutkan, Ö. P. (2003). Ne Yapıyorum? Neden Yapıyorum? Nasıl Yapmalıyım?. Ya-Pa Yayınları, İstanbul.
- Özata, S. C. (2015). Okul Öncesinde Oyun Temelli Duyu Eğitimi. Nobel Yayıncılık, Ankara.
- San Bayhan, P. & Artan, İ. (2009). Çocuk Gelişimi ve Eğitimi. Morpa Kültür, İstanbul.
- Savaşır, I., Sezgin, N. ve Erol, N. (1995) Ankara Gelişim Tarama Envanteri El Kitabı. Ankara: Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi.
- Scott, L.K. (Çev. Otacıoğlu, S.G). (2008). Erken Çocukluk Dönemi Beyin Gelişimi Ve İlköğretim Müzik Programı: Uyumlular Mı?. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (16); 184-191.
- Selçuk, Z. (2000). Gelişim ve Öğrenme. (7. Baskı). Nobel Yayıncılık, Ankara.
- Sola, C. & Diken, İ. (2008). Gelişimsel Gerilik Riski Altındaki Prematüre ve Düşük Doğum Ağırlıklı Çocuğa Sahip Annelerin Gereksinimlerinin Belirlenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 9 (2); 21-36.
- Taygur Altuntaş, T. & Yılmaz, Y. (2015). Tipik Gelişim Gösteren Çocukların Gelişim Özellikleri. Bebeklik ve İlk Çocukluk Döneminde (0-36 Ay) Gelişim Duyuların Gelişimi ve Desteklenmesi. s. 205-338, M. Yıldız Bıçakçı (Ed.). Eğiten Kitap Yayıncılık, Ankara.
- Tercan, H., Dursun Ş. S. & Yıldız Bıçakçı, M. (2015). Tipik Gelişim Gösteren Çocukların Gelişim Özellikleri. Bebeklik ve İlk Çocukluk Döneminde (0-36 Ay) Gelişim Duyuların Gelişimi ve Desteklenmesi. S. 23-90, M. Yıldız Bıçakçı (Ed.). Eğiten Kitap Yayıncılık, Ankara.
- Tezel Şahin, F. & Özyürek, A. (2008). 5-6 Yaş Grubu Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Demografik Özelliklerinin Çocuk Yetiştirme Tutumlarına Etkisinin İncelenmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6 (3), 395-414.
- Topses, G. (2003). Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi. (1. Baskı). Nobel Yayıncılık, Ankara.
- Ünal, M. (2009). Çocuk Gelişiminde Oyun Alanlarının Yeri ve Önemi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10 (2), 95-109.
- Yavuzer, H. (2004). Çocuk Eğitimi El Kitabı. Remzi Kitabevi A.Ş., İstanbul.
- Xu, Y. & Filler, J. W. (2005). Linking Assessment And Intervention For Developmental/ Functional Outcomes Of Premature, Lowbirth-Weight Children. *Early Childhood Education Journal*, 32, 6-13.